

6. Irányok és tanulságok

Megállapítható, hogy a humán erőforrás mint a gazdaság- és társadalomfejlesztés egyik új dimenziója, tartalmában igen összetett fogalom, így feltárása sokoldalú, árnyalt elemzést kíván. Regionális megközelítésben ez az árnyaltság még határozottabb, hiszen különféle adottságú térségeket hasonlítunk össze, ahol nem mindig, hogy azok milyen fejlődési pályán mentek keresztül, s ezzel milyen adottságokat halmoztak fel. A területi egységekben tartósan jelen vannak olyan értékek vagy értékhozók, amelyek akarva vagy akaratlanul hozzájárulnak a humán erőforrások mennyiségének és főleg minőségének formálásához. A hozzájárulás módja és mértéke számos tényezőtől függ, így a területi egység elhelyezkedésétől, annak gazdasági szerkezetétől, a létrejött intézményhálózattól, annak működtetőitől, a történelmi pályától, a felhalmozott ismeretektől, a népesség összetételétől, a területi egység arculatától, a fejlesztési elképzelésektől, a politikai aktivitástól és még számos további elemtől. Nem lehet és nem szabad a területi egység humán erőforrásait néhány tényező alapján elemezni és értékelni. Törekedni kell a komplexitásra, a faktorok bonyolult hálózatának feltérképezésére, s csak ennek alapján érdemes megállapításokat tenni, illetve fejlesztési célokat meghatározni.

Ennek következtében a humán erőforrások regionális elemzési módszereiben a hagyományos adatértékelések egyszerűbb és bonyolultabb összefüggéseinek vizsgálata mellett szükséges a mintavételi eljárások, az esettanulmányok és más szociológiai eljárások alkalmazása. Az összetett módszerek lehetőséget adnak a tényezők árnyalt összefüggéseinek feltárására, azok szinergiának érzékeltetésére.

Az áttekintett néhány hazai elemzés azt jelzi, hogy a humán erőforrások és a gazdaság regionális szerkezete között ugyan erős sztochasztikus, de nem függvényyszerű kapcsolat figyelhető meg az átmenet évtizedében. A regionális gazdasági struktúra összességében hat a humán erőforrások területi szerkezetére, annak eloszlását befolyásolja, de minél összetettebben, minél árnyaltabban próbáljuk felvázolni a jelenséget, annál több tényezőt találunk, ami már nemcsak a gazdasági potenciáltól függ. Megállapítható, hogy a humán erőforrások extenzív mutatói (például foglalkoztatás, képzettség, iskolázottság, bizonyos mérhető ismeretek) szorosabban kötődnek a területi egységek gazdasági adottságaihoz. Ám a más, intenzívnek nevezhető mutatókat (életminőség, társadalmi aktivitás, kultúra) már nem csupán a gazdasági feltételek, hanem a területi egység belső erőforrásai (rejtett energiái) is alakítják, s ezzel jelentősen hatnak a humán erőforrások minőségére, egyben regionális megosztottságára.

Mindezek alapján is regisztrálható, hogy a kilencvenes években a humán erőforrások a regionális szerkezetekben stabilnak tekinthetők, az átmenet időszakában jelentősen nem változtak, azok területi átstrukturálódása nem következett be.

Nem következett be a térségek között a közeledés, nem ismerhető fel a kiegyenlítés, éppen ellenkezőleg, új típusú egyenlőtlenségek alakultak ki. Az új tudás és ismeret határozott koncentrációja a fővárosban és kisebb mértékben a regionális központokban történt meg, az csak lassan, mérsékelt ütemben, mondhatni lopakodva, számos esetben véletlenszerűen szivárog le a településhálózat alsóbb szintjeibe. A főváros-vidék megosztottság mellett a nyugat-kelet dichotómia is érvényesült a humán erőforrások esetében, vagyis a nyugati, döntően határrégiók és nagycentrumok aktívabban koncentrálták, illetve bővítették e kapacitásaikat, mint az ország keleti, alföldi térségei. Ugyanakkor felismerhető, hogy a keleti országrészek tradicionális nagyközpontjai képesek stabilizálni a tudásbázist képviselő intézményeket, ezek kibocsátása nagy tömegű, s számos esetben a migráció következtében a nyugati országrészek számára képeznek humánerőforrásokat.

Hasonlóan elszakadt egymástól a gazdaság teljesítőképessége és a tudásbázisokat alakító intézmények, azok nem voltak képesek lokális szinten integrálódni a gazdaságba. S változatlanul érvényes a településhálózat hierarchiájában elfoglalt pozíció, hiszen a centrum- vagy periférikus helyzet befolyásolta a humán erőforrások meglétét, de azok aktivitását. Ezen általános megállapítás érvényesülése mellett persze több – s talán egyre több – új/régi alkotóelem tör ki a törvényszerűség kényszerpályájából, s ezzel bomlasztja, lassan erodálja a kialakult regionális szerkezetet.

A kitörési pontokat a regionális fejlesztési koncepciók és programok mind regionális, mind nemzeti szinten megkísérelték felvázolni. A régiók felismerték, hogy a humán erőforrások átfogó fejlesztése nélkül nem képesek az adottságaikon javítani. Sokszíniűen, más és más hangsúlyokkal és célokkal jelenik meg a humánerőforrás-fejlesztés a jövőbeli célok és cselekvési programok között. Talán nagyobb önállósággal, a regionális akaratok szabadabb érvényesítése mellett lehetséges lenne a régiók elképzeléseinek megvalósítása, s ezzel a területi különbségek csökkentésének még ütemezettebb gyorsítása.

Az ajánlások között kell megfogalmazni, hogy a regionális szintű fejlesztések által megfogalmazott célok s az azokra épülő programok kapjanak lehetőséget a megvalósításra, mert a térségi, alulról jövő kezdeményezések sokkal sikeresebbek lehetnek, mint néhány országos szinten indított akció.

Azokban a térségekben, ahol a humánerőforrás-koncentráció magas, az ahhoz kapcsolódó intézményhálózat karakteres, továbbá igény tapasztalható a gazdaság részéről a minőségi erőforrásokra, ott célszerű a tudásrégió-programokat kidolgozni. A tudásrégió-programok célja, hogy ezek a meglévő intézményhálózat belső együttműködéseit erősítsék, új tartalmat kapjanak, regionális szinten kiküszöböljék a meglévő anomáliákat, új típusú hálózati kapcsolatokat létesítsenek, s ezzel aktivizálják a szereplők egyre nagyobb tömegét a regionális fejlesztéshez.

A humán erőforrások megújítása hosszú időt vesz igénybe, ennek van nemzetpolitikai szintje (népesedés-, oktatás-, szociál- és tudománypolitika), de megjelenik a regionális szint is, amelyben az intézményi keretek alakítása és összekapcsolása érvényesülhet, s számottevő a lokális dimenzió, ahol viszont az életminőség és -körülmények, valamint a megújítást jelentő innovációs környezet alakítása le-

het a cél. Mindegyik szintnek megvan tehát a maga mozgás- és hatástere, ezek viszont csak együtt érvényesülhetnek. A regionális és a lokális szint elhanyagolása, nem kellő elismerése és mérsékelt ösztönzése a területi különbségeket csak tovább mélyíti, s ez lehetetlenné teszi a humán erőforrások tartós és térben egyenletes megújítását.